

๑. ความสำคัญของเรื่อง

เอกสารโบราณอีสานเรื่องพื้นเวียงนี้เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงกรณีกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง เข้ายึดเมืองจำปาศักดิ์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๐ ในรัชสมัย ร.๒ และกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๖๘ - ๒๓๗๐ (เริ่มต้นรัชสมัย ร.๓) รวมถึงกรณีสงครามระหว่างไทย - ฉวน ซึ่งเอกสารโบราณเรื่องพื้นเวียงได้บันทึกเหตุการณ์สงครามไทย-ฉวน ทางคานลุมแม่น้ำโขง (ประเทศลาวปัจจุบัน) ส่วนพงศาวดารไทยจะกล่าวถึงการรบกันในดินแดนประเทศกัมพูชามากกว่า การจดบันทึกในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ แม้ว่าจะมีลักษณะวรรณกรรมก็ตามที่แก้วิได้ เน้นให้เห็นสาระสำคัญทางคานประวัติศาสตร์ยุคก่อนหน้าตอน กล่าวคือ เนื้อหาของเรื่อง เป็นข้อเท็จจริงจากประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ที่ผู้ประพันธ์ทราบมา ได้ยินมา หรือได้พบเห็นมา จะมีการพรรณนาชนมกมไม่อยู่บาง บางตอนเพื่อคงลักษณะของวรรณกรรมเท่านั้น ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือการแพร่ขยายของเอกสารเรื่องพื้นเวียงฉบับนี้พบอยู่ทั่วไปในภูมิภาคอีสาน และมีการอ่านในที่ประชุมชนอยู่เนือง ๆ ในสมัยก่อน โดยเฉพาะในถิ่นอีสานใต้ เหมือนกับมหรสประเภทหนึ่ง เช่น เกี่ยวกับการขับเสภาของภาคกลาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เนื้อเรื่องพื้นนี้ที่อยู่ในเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของประชาชนในภูมิภาคอีสานมาโดยตลอด โดยปรกติแล้วหนังสือวรรณกรรมประเภทนิทาน นิยาย ผู้คนนิยมฟังกันมาก แต่การที่มีการอ่านเอกสารเรื่องพื้นเวียงในที่ประชุมชนเช่นนี้ ทำให้เชื่อได้ว่าประชาชนชาวอีสานในอดีตมีความพึงพอใจที่จะฟัง เรื่องราวทางคานประวัติศาสตร์ที่บันทึกอยู่ในเอกสารฉบับนี้ และคงจะยอมรับว่าเป็นข้อเท็จจริงทางคานประวัติศาสตร์ฟัง เชื่อถือ อีกประการหนึ่งจากการศึกษา

ถิ่นอีสานใต้ คืองานศพแต่เรียกชื่อให้เป็นมงคลนามว่า "เรือนดี" ส่วน "งัน" แปลว่า การสมโภช การฉลอง เช่น มหรสปกรบงัน

^๒ ทรายนละเอียดยจาก ชวช ปุณโณภก วรรณกรรมอีสาน. (โอเคียนส์ไตร์ ๒๕๖๖)

การแพร่ขยายของเอกสารฉบับนี้พบว่า ได้มีการแพร่ขยายไปเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดที่อยู่บริเวณแถบลุ่มน้ำโขง

ฉะนั้นเอกสาร เรื่องพื้นเวียงฉบับนี้ผู้วิจัยจึง เห็นว่าเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจประชาชนในภูมิภาคอีสานในสมัยอดีตอย่างมาก ซึ่งนักประวัติศาสตร์น่าจะใฝ่สนใจอย่างยิ่งเรื่องหนึ่ง และเป็นเอกสารประวัติศาสตร์ที่บันทึกโดยชาวบ้านซึ่งน่าจะสะท้อนให้เห็นความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านอันผูกพันกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนของเขา แม้ว่าจะบันทึกในรูปแบบวรรณกรรมก็ตาม แต่ก็ เป็นข้อเท็จจริงที่กลุ่มชนนั้น ๆ เข้าใจและยอมรับจึงได้บันทึกไว้ ซึ่งน่าจะยอมรับว่าเป็นมุมมองหนึ่งของประวัติศาสตร์ที่ชาวบ้านได้มองเห็นในกรณีขัดแย้งกับราชธานี

ในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยที่ผ่านมา นักประวัติศาสตร์มักจะสนใจ เฉพาะเอกสารที่จดบันทึกในราชสำนักเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งอาลักษณ์ หรือข้าราชการฉิบหวัดในราชสำนักเป็นผู้บันทึก และมองข้ามเอกสารอื่น ๆ ที่ประชาชนในท้องถิ่นบันทึกไว้ ฉะนั้นเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารก็ตีความหมาย เหตุคดี หรือศีลาจาริกคดี จึงเป็น เรื่องที่กล่าวถึงหรือเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์, ราชสำนัก ข้าราชการบริวาร เป็นส่วนใหญ หากได้เป็นเรื่องราวของชาวบ้าน ประชากรโดยทั่วไปไม่ เราจึงพบว่าเนื้อหาสาระในประวัติศาสตร์ไทยได้กล่าวถึงการรบทัพจับศึก และการสืบสันตติวงศ์เป็นสำคัญ อีกประการหนึ่งการบันทึกข้อขัดแย้งความเห็น ความคิดจึงอยู่ในลักษณะมองจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง กล่าวคือบันทึกเฉพาะความคิดเห็น ความสำนึกของผู้ปกครองที่มีต่อประชาชนพลเมืองเพียงสายเดียว มิได้บันทึกความสำนึกความคิดเห็นของประชาชนต่อกรณีนั้น ๆ ด้วย คือประชาชนมีความสำนึกต่อชนชั้นผู้ปกครองในกรณีขัดแย้งนั้นๆ อย่างไร การมองเหตุการณ์ในกรณีหลังนี้นักประวัติศาสตร์ไม่ได้มีโอกาสศึกษาพบในเอกสารที่ทางราชสำนักบันทึกไว้ เหล่านั้นมากนัก หรือไม่มีเลย

ฉะนั้นในกรณีขัดแย้งหรือที่เรียกกันว่ากบฏ นักประวัติศาสตร์พบแต่เอกสารที่ฝ่ายมีอำนาจหรือผู้มีชัยชนะในกรณีนั้น ๆ บันทึกไว้ ส่วนผู้แพ้ (ฝ่ายกบฏ) ถึงแม้ว่าจะมีเหตุผลน่าจะรับฟังเพียงไรก็ตาม มิได้มีโอกาสเสนอเหตุผลของฝ่ายตน การศึกษาประวัติศาสตร์จากเอกสารของราชสำนักนั้น จึงเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ทางเดียว หรือสายเดียว ผู้วิจัยเห็นว่าจะไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร การที่ผู้วิจัยได้พยายามเสาะแสวงหาเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ที่บันทึกโดยประชาชน หรือชาวท้องถิ่นนี้ ก็เพื่อที่จะทราบถึงความสำนึกของผู้นำท้องถิ่น หรือชาวบ้านในกรณีขัดแย้งกับราชธานี

ซึ่งเข้าใจว่าน่าจะมีเหตุผลอยู่ไม่น้อย ถึงแม้ว่าจะเป็นมุมมองเพิ่มเติมหนึ่งของกรณีนั้น ๆ ก็ตามที
แต่ก็มีสาระสำคัญที่ชวนให้คิดและนำมารับฟังอยู่มากทีเดียว

แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ที่บันทึกโดยชาวท้องถิ่นนิยมเป็นอันคราย
อยู่มาก เพราะว่าเราไม่ทราบว่าคุณบันทึกนั้นเมื่อศตวรรษานึงเพียงไร หรือเมื่อศตวรรษใด เหตุการณ์
ชัดแจ้งนั้นอย่างไร ฉะนั้นในการศึกษาเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ผู้วิจัยจึงควรอยู่เสมอว่า เอกสารที่ใช้
เป็นข้อมูลเหล่านี้มีความถูกต้อง ตรงกับข้อเท็จจริง หรือน่าเชื่อถือเพียงไร ผู้จัดทำบันทึกอยู่ในสถานการณ์
อย่างไร กล่าวคือผู้สังเกตการณ์ ผู้เห็นเหตุการณ์ ผู้แพ้ ผู้ถูกกดขี่ข่มเหง เหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญ
ที่ควรจะต้องหยิบยกขึ้นมาพิจารณาประกอบกันไป ด้วยเหตุผลดังกล่าวเหล่านี้ผู้วิจัยจึงพยายามใช้
วิธีสืบสวนถึงข้อเท็จจริงจากความเชื่อของชาวบ้านที่เล่าต่อๆ กันมาว่า ชาวบ้านเหล่านั้นเชื่อถือใน
เรื่องราวเหตุการณ์ที่บันทึกไว้มากน้อยเพียงไร ซึ่งอย่างน้อยก็เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าชาวบ้านใน
ท้องถิ่นนั้น ๆ เชื่อถือเช่นนั้น มีความเห็นความสำนึกและเข้าใจ เหตุการณ์เช่นนั้น ประเด็นเหล่านี้
เป็นประเด็นที่นักประวัติศาสตร์น่าจะยอมรับฟัง เพราะเหตุว่าประวัติศาสตร์นั้นจะต้องบันทึกขึ้นจาก
เหตุการณ์ และสอดคล้องกับความเห็น ความเชื่อถือของชาวท้องถิ่นที่รู้เห็นเหตุการณ์ หรือได้สัมผัส
รับฟังมาจากบรรพบุรุษในลักษณะใด ก็เคียงกัน ถ้าเหตุการณ์เรื่องราวเหล่านั้นไม่มีสาระ หรือขัดกับ
ความเชื่อถือของชาวท้องถิ่นย่อมจะไม่เล่ากันต่อๆ มา ในที่สุดเอกสารที่บันทึกนั้นก็ไม่มีอิทธิพลเหนือ
ชาวท้องถิ่นและไม่แพร่หลาย ฉะนั้นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่แพร่หลายอย่างมากเช่นเอกสารเรื่อง
พื้นเวียงนี้ จึงควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง

๒. ความมุ่งหมาย

๑. เพื่อศึกษารวบรวมเอกสารทางคานประวัติศาสตร์ที่จดบันทึกโดยชาวท้องถิ่นในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ

๒. ศึกษาข้อเท็จจริงทางคานประวัติศาสตร์ โดยเปรียบเทียบกับเอกสารทางคานประวัติ
ศาสตร์ไทย อันได้แก่พงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารโบราณอื่น ๆ ตลอดจนหลักฐาน
ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์

๓. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับนักประวัติศาสตร์ที่สนใจจะศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่สนใจจะศึกษาในลักษณะอื่น ๆ หรือเอกสารฉบับอื่น ๆ
๔. เพื่อเป็นแรงเร้าให้นักประวัติศาสตร์ที่สนใจที่จะศึกษาและเห็นความสำคัญของเอกสารทางด้านประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น
๕. เพื่อประโยชน์ในด้านการเมืองและการปกครอง คือนักการปกครองจะเห็นสภาพความรู้สึกนึกคิดของชาวไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีต่อนโยบายการปกครองหัวเมืองในสมัยนั้น
๖. เพื่อศึกษาวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

๓. ขอบเขตการศึกษาวิจัย

๑. ศึกษาเอกสารโบราณเรื่องพื้นเวียงฉบับหอสมุดแห่งชาติเป็นเอกสารหลัก และเอกสารโบราณเรื่องพื้นเวียงฉบับอื่น (ถ้ามี) เป็นเอกสารรอง
๒. วิเคราะห์ข้อเท็จจริงทางด้านประวัติศาสตร์ในเอกสารเรื่องพื้นเวียง โดยวิธีเปรียบเทียบ กับเอกสารประวัติศาสตร์ไทย เช่น พงศาวดาร จดหมายเหตุ ใบบอก ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับใจความที่กล่าวไว้ในเอกสารพื้นเวียง
๓. ศึกษาถึงความเชื่อถือของชาวไทยในภูมิภาคอีสานที่มีต่อเอกสารเรื่องพื้นเวียง ตลอดจนการแพร่ขยายของเอกสารฉบับนี้
๔. ศึกษาทางด้านวรรณกรรมในฐานะที่เอกสารเรื่องพื้นเวียงเป็นวรรณกรรมเชิงประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นอีสาน

๔. วิธีดำเนินการ

๑. ปฏิบัติการภาคสนามสำรวจเอกสารโบราณเรื่องพื้นเวียงในภูมิภาคอีสาน ซึ่งมีปรากฏอยู่ในการสำรวจวรรณกรรมอีสาน ของศูนย์ประสานงานพระพุทธศาสนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดทุ่งศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ และในแหล่งอื่น ๆ
๒. สัมภาษณ์ผู้สูงอายุในแหล่งที่ปรากฏต้นฉบับเอกสารเรื่องพื้นเวียง เพื่อศึกษาถึงความเชื่อถือของชาวบ้านที่มีต่อเอกสารฉบับนี้

๓. ศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์ของภาคกลางที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่ในเอกสารเรื่องพื้นเวียง เช่น พงศาวดาร จกหมายเหตุ เอกสารใบนอก ตลอดจนเอกสารประวัติศาสตร์อื่น ๆ

๔. ศึกษาความคิดเห็นของนักประวัติศาสตร์ที่มีต่อเอกสารเรื่องพื้นเวียง ซึ่งได้จากการประชุมสัมมนาประวัติศาสตร์อีสาน ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

๕. ข้อมูลที่ใช้ศึกษาวิจัย

๑. เอกสารใบลานเรื่องพื้นเวียงฉบับใบลานอักษรไทยน้อย หอสมุดแห่งชาติท่าวาสุกรี
๒. พงศาวดารเจาอนุวงศ์เวียงจันทน์ (เนื้อเรื่องเดียวกัน) ฉบับสมุดฝรั่งอักษรไทย (มีอยู่ ๒ ฉบับ ๒ ลายมือ)
๓. เอกสารใบลานเรื่องพื้นเวียงจันทน์ ฉบับวัดสงเบ็ลือย อำเภอดำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร
๔. เอกสารใบลานเรื่องพื้นเวียง ฉบับวัดเหนือ ตำบลเขมรารุ อำเภอเขมรารุ จังหวัดอุบลราชธานี (ชำรุดมาก)
๕. เอกสารทางคานประวัติศาสตร์อื่น ๆ ของภาคกลาง อันได้แก่ พงศาวดาร จกหมายเหตุ เอกสารใบนอก ฯลฯ

๖. ระยะเวลาในการดำเนินงาน

๑. ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารใบลาน หรือเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์อันปรากฏอยู่ในเอกสารเรื่องพื้นเวียง

ได้เสนอเรื่อง "พื้นเวียง : วิเคราะห์ข้อเท็จจริงทางคานประวัติศาสตร์" ในที่ประชุมสัมมนาอาจารย์ประวัติศาสตร์เรื่องประวัติศาสตร์อีสาน ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม เมื่อวันที่ ๑๖ - ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ และเสนอเรื่อง "การศึกษาประวัติศาสตร์จากเอกสารใบลานอีสาน" ณ หอจกหมายเหตุแห่งชาติ เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๐

ตามข้อตกลงเดิมในคานขอรับทุนวิจัยใช้ระยะเวลา ๑ ปี เมื่อเริ่มดำเนินการแล้วต้องยืดระยะเวลาดำเนินการเป็น ๓ ปี เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล

๒. ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๑ แด่เพชรขอเท็จจริงอันปรากฏอยู่ในเอกสารเรื่องพื้นเวียง (ซึ่งมีบางส่วนขัดแย้งกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะกรณีกษัตริย์เจ้าอนุวงศ์ และท้าวสุรนารี) ที่ประชุมสัมมนานักประวัติศาสตร์เพื่อรับฟังข้อคิดเห็นและคำวิจารณ์จากนักประวัติศาสตร์อื่น ๆ

๓. ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๒ เขียนรายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง "เอกสารโบราณเรื่องพื้นเวียง : ศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน"

๗. ศัพท์เฉพาะ

๑. เอกสารโบราณ หมายถึง เอกสารที่ใช้กันอยู่ในภูมิภาคอีสานในสมัยอดีต ใช้โบราณฉบับที่เรื่องราวต่าง ๆ เจาะรูรอยด้วยเชือกเรียกว่าสายสนอง ฉบับที่ทักด้วยอักษรตัวธรรม หรืออักษรไทยน้อย มีอยู่ ๓ ลักษณะ

- หนังสือผูก (มัดรวมกัน) เป็นโบราณขนาดยาวเท่ากับโบราณเทศน์ในภาคกลาง ร้อยด้วยเชือกมัดรวมกันตั้งแต่ ๒๔ - ๓๐๐ ใบ (ขึ้นอยู่กับขนาดความยาวของเรื่อง) และใช้ไม้ประกับไว้ทั้ง ๒ ด้าน ส่วนใหญ่จะบันทึกด้วยอักษรไทยน้อย

- หนังสือผูก (มัด) โบราณมีความยาวเท่ากับชนิดแรก แต่ร้อยจำนวน ๒๔ โบราณเหมือนกับมัดเทศน์ภาคกลาง ไม่มีไม้ประกับ ใช้สำหรับพระภิกษุเทศน์ ฉะนั้นเรื่องหนึ่ง ๆ มักมีหลายมัดที่ด้วยกัน ส่วนใหญ่จะบันทึกด้วยอักษรตัวธรรม

- หนังสือกลม โบราณสั้นประมาณ ๑ ฟุต ใช้เชือกร้อยผูกมัดรวมกันเป็นมัดไม่จำกัดจำนวน ฉบับที่ทักด้วยอักษรตัวธรรมบาง อักษรไทยน้อยบาง มีทั้งแบบไม้ประกับและไม่มีไม้ประกับ

๒. อักษรตัวธรรม หมายถึง อักษรที่ใช้อยู่ในภูมิภาคอีสานและดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง (ลาว) ในสมัยก่อน มีรูปร่างคล้ายอักษรขอมและใช้อักษรวิธีแบบเดียวกับขอม รูปร่างลักษณะโดยทั่วไปคล้ายกับอักษรภาคเหนือที่เรียกว่าอักษรขวน หรืออักษรลานนาไทย หรืออักษรตัวเมือง

๓. อักษรไทยน้อย หมายถึงอักษรไทยที่ใช้อยู่ในภาคอีสานและดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง (ลาว) ในสมัยก่อน มีลักษณะคล้ายอักษรไทยและอักษรวิเชียรเกี่ยวกับอักษรไทย แต่มีอักษรหลายตัวต่างออกไป เข้าใจว่าอักษรลาวได้วิวัฒนาการไปจากอักษรไทยน้อยนี้

๔. ใบบอก หรือเอกสารใบบอก หมายถึงหนังสือราชการที่ใช้ในสมัยก่อน เขียนลงในสมุดข่อย บาง กระดาษสา (กระดาษเพลา) บาง เพื่อรายงานเรื่องราชการของหัวเมืองให้ราชธานีทราบ หรือคำสั่งราชการจากราชธานีสู่หัวเมือง

๕. ลุ่มแม่น้ำโขงหมายถึงลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง กล่าวคือดินแดนในภาคอีสานของไทยและดินแดนที่อยู่ในประเทศลาวในปัจจุบัน

๖. ภาคอีสาน หมายถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

---

^๖ ฎารบละเอียดใน ราช ๖๐๓๓๓๓, วรรณกรรมอีสาน, หน้า ๓๓๓-๓๓๔ .